

infallsvinkeln samt behärskningen av källmaterialet - för en gångs skull - i exemplarisk balans. Boken borde absolut översättas till något internationellt gängbart språk.

Jukka-Pekka Pietiäinen

Statsmannen Tanner

Jaakko Paavolainen, *Väinö Tanner – patriootti* [Väinö Tanner – patrioten]. Tammi. 539 s. Helsinki 1989.

Tidigt på morgonen den 19 april 1966 avled Väinö Alfred Tanner på Aurora sjukhus i Helsingfors. Hans död, redovisad på detta enkla, osmyckade sätt på s. 481 i den fjärde delen av Jaakko Paavolainens levnadsteckning, innebar faktiskt slutet på en era. Bara en dryg månad senare bildade Rafael Paasio en center-vänster-koalition som markerade den finländska socialdemokratins återkomst från den politiska vildmark dit den förvisats på femtiotalet och inledningen till en ny era av politisk konsensus. Politiskt sett var Tanners sista år inte särdeles lyckosamma och hans levnadstecknare har, måhända omdömesgillt, avstått från en alltför ingående analys av konsekvenserna av hans aktiviteter. Den rätt minimalistiska prosa som präglar de sista kapitlen tyder också på att de bördor som är förenade med att slutföra en biografi på fyra volymer började slita ut författaren.

Professor Paavolainen har följt Väinö Tanners offentliga karriär i detalj (i själva verket på över två tusen sidor). Även om man ibland undrar om det verkligen var nödvändigt att återge så många brev och dokument in extenso (och sedan kommentera dem på ett lika vidlyftigt sätt) och trots långtråkiga avsnitt här och där, slappnar läsarens uppmärksamhet aldrig, inte minst tack vare författarens fängslande personliga funderingar över ämnet. Det är i själva verket frestande att säga att man i biografien får veta en hel del mer om hr Paavolainen än om hr Tanner. Tyvärr har författaren inte vågat bryta den heliga barriär av okränkbarhet mot granskning av person som förefaller att omge alla offentliga personer i Finland. Detta är faktiskt en "public life". Vi får en glimt av Tanner då han hastar i väg till sin gård Sorkki (Hur kom han dit? Körde han? Använde han allmänna transportmedel? Vad gjorde han där?), men om hans familjeliv får vi knappast veta någonting utöver vad illustrationerna ger. Boken innehåller nedslående få skickliga personliga anslag som kunde hjälpa till

att ge mannen liv. Tanner var en inbiten rökare och vi kunde ha fått veta bra mycket mer om honom via hans rökvanor. Vi vet t.ex. att Stalin synbarligen brukade ha sina cigaretter lösa i fickan; Churchill handlade ofta politiska frågor sittande i sängen iförd en silkesväst och rökande en stor cigarr. Allt vi får veta om Tanner är att han rökte femton cigarrer om dagen. Harold Wilson rökte, och föredrog, också cigarrer, men gjorde det aldrig offentligt. Bilden av honom som arbetarrörelsens ledare skulle ha fått sig en svår knäck om han hade setts röka en sådan gentlemannasymbol i stället för den farbroderliga "arbetarklass"-pipan (han kanske också kom ihåg att Mr Baldwins pipa brukade hjälpa denne att vinna val). Man skulle mycket gärna veta vad en finländsk arbetare tänkte om Tanners rökvanor och vilken roll den utskjutande cigarren (såsom på den berömda bilden av hans frigivning från fängelset 1948) spelade för uppbyggandet av hans image.

Paavolainens Tanner är inte bara en man nästan utan privatliv; han är också en handlingens man snarare än en man med idéer, en impulsiv handlare, inte en begrundande tänkare. Bilden är troligen korrekt; Väinö Tanners samlade politiska idéer skulle knappast fylla ens en tunn volym och denna skulle i vilket fall som helst bli i hög grad aforistisk. Icke desto mindre finns det punkter i de fyra volymerna där levnadstecknaren gör Tanner en björntjänst. På sid. 23 i den föreliggande volymen finns ett påfallande genant fall av författarfunderingar, som jag bara kan återge för att bryda läsaren av denna recension. Efter att ha grubblat över graden av tyskvänlighet hos Tanner, sammanfattar Paavolainen:

Då man nämligen ger akt på Tanners öden efter hans ungdoms resor, kan man inte få intrycket av att beundran för det tyska skulle ha varit programmatisk hos honom. Visserligen dyker den upp t.ex. år 1925.

I det här sammanhanget kunde man dra sig till minnes, att Tanner år 1936 lät utforska sin fars släktbakgrund, en åtgärd som kan ses som en avlägsen avspiegling i Finland av rasläran i Tyskland. Även om den germanska rasteorin generellt utestängde finnarna, kunde dock en del av västfinnarna i sig känna germanska släktrötter och påverkan, vilka med tiden kanske skulle kunna bryta denna radikala doktrin. Även om Tanner inte kunde härleda sin rötter till Kumo äldval eller södra Österbotten, kunde han dra dem till nyländska bönder, vilket också det utgjorde ett slags 'fullmakt' till den nya värld som höll på att ta form.

Det inledande kapitlet i biografins avslutande volym bär rubriken 'På toppen' och täcker Tanners tid som minister i Cajanders regering och visar mycket tydligt styrkan och svagheter i författarens behandling av ämnet. Paavolainens slutsats, "Tanners traditionella ställning i terrängen mellan de två stora politiska grupperna kunde alltså inte

upphöra. Den förblev hans stora dilemma också i Cajanders regering ...", är välunderbyggd, men varför måste han antyda att högern "instinktivt" sökte orsaker att fälla honom? Instinkt förefaller att vara den ledande principen för politiskt handlande i Paavolainens credo; beklagligtvis ter den sig också som ett bekvämt sätt att undvika mera djupgående analys av politiskt beteende, idéer och tillvägagångssätt. Det är svårt att hålla med om slutsatsen att SDP:s medverkan i Cajanders regering upphöjde socialdemokraterna "till samma dignitet som i Skandinavien" (s. 16). Tanner var trots allt bara finansminister, inte statsminister. Paavolainen har inte mycket att säga om partiet utom i samband med Väinö Tanner och det hjälper oss inte att förstå varför SDP upplevde två större kriser under fyrtio- och femtiotalen. Bi[ografin är i mycket hög grad koncentrerad till en mans handlingar. Mycket sällan ges hans liv relief genom hänvisningar till åsikter och reaktioner hos dem som han kom i kontakt med. Väinö Voionmaa är i själva verket nästan den enda samtida vars synpunkter citeras i större utsträckning. En snabb blick på noterna visar att Paavolainen i stor utsträckning stött sig på Tanners egna memoarer, i synnerhet beträffande de avgörande krigsåren och det är just här svagheterna i hans subjektcenterade infallsvinkel kommer till synes. Vinterkriget har givetvis utforskats grundligt och det skulle inte ha varit någon mening i att täcka samma område på nytt i en biografi, men icke desto mindre kunde man vänta sig ett medvetande om de viktigare frågorna och aspekterna. T.ex. i fråga om korrespondensen mellan Tanner och Per Albin Hansson i slutet av oktober 1939 konstaterar Paavolainen endast att mellanhanden K.A. Fagerholm i sitt brev talar om läget i Sverige och sina intryck. Fagerholm skrev i själva verket två brev och det är svårt att låta bli att hålla med om Alf Johanssons slutsats, att det andra brevet "måste på sätt och vis sägas ha underminerat hållfastheten i det svar som Per Albin lämnade i sitt brev till Tanner". Det är möjligt att Tanner inte fäste avseende vid Fagerholms försiktiga optimism att Sverige skulle stöda Finland vid en verklig kris, men han kan knappast ha ignorerat vittnesbörden om djupa skiljelinjer inom politiska kretsar i Sverige. Här skulle man åtminstone ha väntat sig en närmare granskning av Tanners syn på den svenska inställningen, i synnerhet i ljuset av den tes Martti Turtola nyligen framlagt.

Professor Paavolainen har en märklig benägen för etiketter och den sträcker sig långt utöver de olika volymernas underrubriker. Vi får t.ex. på s. 109 veta att "det är möjligt, att 'fortsättningskrigets Tanner' tog form redan i denna lavin av upplevelser", med andra ord som ett resultat av att han fick kännedom om de sovjetiska fredsvillkoren i Stockholm. Tanner identifieras klart som en fredens man och hans utnämning till utrikesminister vid krigsutbrottet "bevisar att

man vid krigsutbrottet instinktivt [sic!] insåg nödvändigheten att försöka uppnå fred" (s. 164). Detta är förvisso att påstå det självklara; Finland hade ingen annan utväg än att sträva till fred. Det som är viktigt är hur denna fred kunde uppnås och i detta avseende kan läsaren med bättre utbyte läsa de studier som publicerats av Martti Häikiö, Jukka Nevakivi, Thomas Munch-Petersen och Alf Johansson. På s. 167 får vi veta att den Tanner vi möter i fortsättningskriget "föddes" under krisen i fredsförhandlingarna i Moskva "alldeles på samma sätt som hela fortsättningskrigets idé föddes redan då". Detta är, lindrigt sagt, ett hårresande påstående, som kräver en exakt definition av denna "idé". Paavolainen går vidare och hävdar att Tanner härefter var tvingad att förhålla sig solidariskt till de borgerliga ledarna och att han betraktade det som sin plikt att internera deras värderingar och attityder som en nödvändig förutsättning för fortsatt samarbete. Ses Tanner här som en offersymbol för den finländska arbetarrörelsen? Paavolainens reflexioner rörande Tanners patriotism, vilka jag inte kan göra anspråk på att förstå, förefaller att tyda på motsatsen. Vi får sålunda ännu en gång nöja oss med ett påstående som inte kan underbyggas på grund av avsaknaden av en mera djuplodande analys av Väinö Tanners tankar, uppfattningar och faktiskt också personlighet.

Ibland undrar man också ifall undvikandet av subjekt i en sats är ett nedärvt karakteristikum för lärostolen i politisk historia vid Turun Yliopisto. Fraser som "vaistomaisesti tajuttiin" eller "Sodan myötä oli Saksassakin täytynyt luopua jyrkistä ideologisista maailmankatsomuksista ja tunnustaa ns. realistisia tosiasioita" (s. 317) ropar helt enkelt på en rödpenna.

Jag är också rädd för att detta inte bara är en Tanner-centrerad biografi; den är också till ytterlighet Finlandscentrerad. Medan detta var mera godtagbart i de tidigare volymerna, är detta inte fallet här då man verkligen behöver ett bredare perspektiv som kan ge mening åt Tanners verksamhet under kriget. Biografins verkliga styrka ligger i de tidigare delarna där temat om en ung man som arbetar sig fram i världen behandlas väl och med sympati. Den äldre Tanner, den misslyckade statsmannen, får inte en lika god behandling.

David Kirby